

XVI. YÜZYIL TÜRKİYE’SİNDE AHİ ADLI YERLEŞMELER*

SETTLEMENTS NAMED AKHI IN THE XVI. CENTURY TURKEY

*İlker YİĞİT***

Özet:

Ahilik siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi alanlarda oldukça geniş bir yelpazede etkinliğe sahip bir teşkilat olup kökeni ve özellikleri ile ilgili farklı disiplinlerden araştırmacılar, çeşitli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu çalışmada ise ahiliğe farklı bir pencereden bakılmış, XVI. yüzyılda Türkiye sınırları içinde yer alan ahi adlı yerleşmelerin dağılışı ortaya konulmuştur. Söz konusu dağılışı Ahilik teşkilatının mekansal etkisini göstermesi açısından önemlidir. Ahilik teşkilatı, kurumları, faaliyet ve etkinlikleriyle XVI. yüzyıl Türkiye’sine (hem şehir hayatına hem de kır hayatına) mührünü vurmuş bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Ahi adlı yerleşmelerin Anadolu’nun Türkleşmesi esnasında “uç” olarak kabul edilen batı bölgelerde diğer sahalara nazaran daha yoğun olması dikkat çekici bir durumdur.

Anahtar Kelimeler: Tarihî Coğrafya, Ahi, Ahilik, Ahi Adlı Yerleşmeler.

Abstract:

Akhism, is an organization with efficacy in a very large spectrum in the field of political, social, cultural and economic areas, researchers from various disciplines have made some assessments related to the its origin and properties. In this study there is a different perspective about Akhism; is revealed distribution of settlements named Akhi in the scale of the XVI. Century Turkey. This distribution is remarkable for demonstrating the spatial of Akhism Organization. Akhism Organization can be seen as an institution that has hit the seal to the XVI. Century Turkey with their activities and events (both city life and rural life). Thus, it is remarkable that settlements named Akhi is more intense in the western regions which is accepted as a border during the Turkization of Anatolia than the other regions.

Key words: Historical Geography, Akhi, Akhism, Settlements Named Akhi.

* Bu çalışma 2012 yılında “Ahiliğe Genç Bakışlar Ulusal Öğrenci Sempozyumu” bildiri yarışmasında sunulan çalışmadan yararlanılarak üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü – Çankırı iyigith@gmail.com

GİRİŞ

Anadolu'da Ahiliğin kurucusu İran'ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasırüddin Mahmud olup daha sonraları Ahi Evran ismiyle anılmıştır. Anadolu'ya gelen mutasavvıflardan biri olan Ahi Evran, bir süre Denizli, Konya ve Kayseri'de ikamet ettikten sonra birçok şehir ve kasabayı gezerek ahilik teşkilatının kuruluşunda ve yayılışında önemli bir rol oynamıştır. Daha sonra Kırşehir'e yerleşmiş ve ölümüne kadar burada kalmıştır. Bazı siyasi ve sosyal olaylar, 93 yıl yaşadığı rivayet edilen Ahi Evran'ın hem Hacı Bektaş-ı Veli (Ö. 1270), hem de Mevlana Celaleddin-i Rumi (1207-1273) ile çağdaş olduğunu göstermektedir. Bir taraftan İslami-tasavvufi düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh-mürid ilişkilerini, diğer taraftan işyerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen Ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahi Evran'ın büyük rolü olmuştur (Şahin, 1988, s. 529-530; Kazıcı, 1988, s. 540-541).

Ahi kelimesi Arapça olup sözlük anlamı “kardeşim”dir. Terim olarak ahilik, belli devrede esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade etmektedir. Örgüt olarak ise, XIII. yüzyılın ilk yarısından başlayarak XX. yüzyılın başlarına dek Anadolu şehir, kasaba ve hatta köylerindeki esnaf ve sanatkârlar kuruluşlarının elaman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kurumdur (Çağatay, 1997, s. 1). Kendilerine Ahi denilen teşkilat üyeleri toplumdaki erkek bireylerden oluşmaktadır. O dönemde Türkmen esnaf ve sanatkar hanımlar da Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) adı verilen örgütü kurmuşlardır (Bayram, 2011, s. 177). Ahlak ile sanatın uyumlu bileşimi olarak tarif edilen Ahilik, Anadolu'da XIII. yüzyılın başından itibaren görülmeye başlanmış, başta Kayseri, Konya ve nihayetinde Kırşehir'de esnaf birlikleri olarak teşekkül etmiş bir sosyo-ekonomik müesseseseleşmedir. Amacı, zenginle fakiri, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak “sosyal adaleti” gerçekleştirmek olan Ahilik, bu amacına, sağlam bir teşkilatlanma modeli ve köklü bir eğitim sistemi aracılığıyla ulaşmaya çalışmıştır. Ayrıca yerleşik hayata geçiş esnasında birbirleriyle çatışma içerisinde olan grupları uzlaştırmak, zayıflayan boy ve aşiret bağlarının yerine, yerleşik hayat şekline uygun koruyucu değerler koymak, toplumun huzurunu temin etmek de en büyük uğraşları arasında yer alıyordu (Öztürk, 2002, s. 43).

Ahilik; ahlaki, kültürel ve ticari hayata dair prensipleriyle, toplumu ayakta tutan ve Anadolu'nun her yanına yayılan bir organizasyondur. Ayrıca Balkanlar'da ve Kırım'da yaşamış olan Türk halkının sanat ve meslek alanında yetişmelerini ve aynı zamanda ahlaki yönden de gelişmelerini sağlayan önemli bir kurumdur (Şeker, 2011, s. 23; Şanal ve Güçlü, 2007, s. 379-380). Dönemlerinde adeta birer sivil toplum kuruluşu durumunda olan ahi teşkilatı sosyal düzenin korunmasında önemli roller üstlenmişlerdir.

Yaşadıkları toplumda düzeni bozanlara karşı asayiş kuvveti gibi görev üstlenmişler kimi durumlarda ise adeta bir sosyal yardım kuruluşu gibi görev yapmışlar; toplumun derdi ile dertlenmişler çare yolları aramışlardır. Ahiler toplumda kurulu düzenin korunması ve yaşatılmasına katkı sağladıkları gibi sosyal kontrolü etkin bir şekilde sürdürerek toplumun sosyal ve ahlaki bozulmasını önlemişlerdir (Arıcı, 2011, s. 91-92).

Ahiler, Anadolu'da fütüvvetin ahlaki ilkelerini benimsemiş, zaviyelerde yaşayan, belli bir mesleği ve sanatı olan genç kişilerden oluşan topluluktur. Ahilik, bir Türk kurumu olarak siyasi ve sosyal hayatta aktif bir rol oynamıştır (Kayaoğlu, 1991, s. 151). Ahilik menşei itibariyle Abbasilere ait olan Fütüvvet teşkilatı ile ilişkilendirilmeye çalışılsa da Anadolu'da ve daha sonra yayıldığı topraklarda tamamıyla Türk kültürünün belirgin özelliklerini temsil eden bir hüviyeti yansıtmıştır. Bu yönüyle Ahilik, Ahmet Yesevi'den Anadolu'ya uzanan tasavvuf kimliği ile Türk kültürünün bozkır teşkilatçılığına özgü vasıfları bünyesinde birleştirerek Türklere ait bir kurum halinde ortaya çıkmıştır. XI. yüzyılın ikinci yarısından sonra Anadolu'da Türkleşmenin hızlanmasıyla birlikte, Asya'dan göç eden sanatkâr ve tüccar Türklerin yerli tüccar ve sanatkârlar karşısında tutunabilmeleri ve yaşayabilmeleri için aralarında bir örgüt kurmalarını zorunlu kılmıştır. İşte bu zorunluluk, dini ahlaki kuralları olan esnaf ve sanatkârlar dayanışma ve kontrol örgütünün, yani Ahiliğin Anadolu'da kurulması sonucunu doğurmuştur. Ahilik örgütü şekillendiği dönemden itibaren Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı döneminde varlığını sürdürmüş Osmanlı devletinin yükselme döneminden itibaren dönüşüme uğramasına karşın özdeki misyonunu korumuştur. Ahilik, Anadolu Selçukluları zamanında başta Kırşehir olmak üzere Ankara, Kayseri, Sivas, Erzurum gibi şehirlerde kurulum geliştiği gibi Osmanlılar döneminde ülkenin her tarafında ulaşmış ve kökleşmiştir. Anadolu köylerinde ve kırsalında ise ahiliğin uzantısı olan yaranlık teşkilatı yer almıştır (Kolbaşı, 2005, s. 59-61).

Ahilikle ilgili farklı bakış açıları ile çeşitli bilim adamları tarafından çalışmaların yapıldığı ve yapılmaya devam edildiği görülmektedir. Söz konusu çalışmaların bazıları köken itibariyle konuya yaklaşırken bazıları da ahilik teşkilatının, özellikleri, işlevleri ve günümüze yansımaları üzerinde durmaktadır. Bunların dışında günümüz sosyo-ekonomik hayatına ışık tutabilecek bir takım ahilik ile ilgili önerileri de görmek mümkündür. Ancak ahilikle ilgili Türkiye genelini kapsayan (ahiliğin dağılışı ve dolayısıyla etkinlik sahasını ortaya koyan) bir çalışmanın olmadığı dikkati çekmektedir. Nitekim bu hususu A. Açıkel (2011, s. 3) şu cümlelerle ifade etmektedir. "Ahi teşkilatının kuruluşu ve faaliyetleri hakkında çok sayıda araştırma yapılmasına rağmen, sonraki yüzyıllarda, özellikle Osmanlı döneminde, yayıldığı coğrafi saha ve gelişimi üzerine yapılan çalışmalar tatmin edici olmaktan uzaktır." Söz konusu bu eksikliği gidermede küçükte olsa bir katkı

sağlamak amacıyla bu çalışma kaleme alınmış ve araştırmada XVI. yüzyılda Türkiye sınırları içinde kalan ahi adlı yerleşmeler konu edilmiştir.

Eldeki çalışma veri ve zaman açısından XVI. yüzyıl, mekansal olarak bugünkü Türkiye sınırları referans alınmak suretiyle ahilik konu edilmiştir. Araştırmada ahiliğe toponimik bir bakış açısı ile yaklaşılmış, Türkiye'de XVI. yüzyılda yer alan ahi adlı yerleşmelerin (köy, mahalle, mezraa ve çiftlik) mekansal dağılışı ortaya konulmuş ve değerlendirilmiştir. Hiç şüphesiz bu mekansal dağılışı ahiliğin Türkiye'de yayılma alanını ve etkinliğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışma yapılırken öncelikle 1530 yılına ait olan tahrir defterlerinde ahi adlı yerleşmeler, daha sonra XVI. yüzyıl çalışmalarında geçen ahi adlı yerleşmeler (tekrara yer vermemek için taramalar isim isim yapılmış ve toplam rakamlar böylelikle elde edilmiştir) taranmıştır. Ahi adlı yerleşmelerin daha iyi anlaşılabilmesi ve mekansal dağılışının ortaya konulabilmesi amacıyla taramalar neticesinde sancak bazında elde edilen veriler tabloya ve CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) ortamında XVI. yüzyıl sancak merkezlerine göre haritaya aktarılarak Türkiye ölçeğindeki dağılışı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. TÜRKİYE'DE AHİ MÜHRÜ: XVI. YÜZYILDA AHİ ADLI YERLEŞMELER

Yerleşme en geniş anlamıyla insanların oturduğu, faydalandığı alandır. Dar anlamıyla ise insanların içinde oturduğu ve diğer faaliyetlerde bulunduğu yerlerdir (İzmir, 1975, s. 351-352). Yerleşme mekanları, yeryüzünde insan hayat ve faaliyetlerinin dayanak noktaları ve bu hayat ve faaliyetlerin en karakteristik, en göze çarpanıdır (Tanoğlu, 1966, s. 199; Karaboran, 1984, s. 144). Yerleşmelerin coğrafya biliminde özel bir yeri vardır. Nitekim bu durumu Tümerkin ve Özgüç (2009, s. 361) şu ifadelerle dile getirir: “Doğal coğrafi görünümün, kültürel coğrafi görünüme dönüştürülmesi en dramatik şekilde, insanların yerleştikleri yerlerde gerçekleşmiştir. Bu yüzden de yerleşmeler tüm beşeri coğrafyanın en merkezi kısmını oluştururlar”. İnsanların yerleşik hayata geçmesinden sonra, isabetli noktalara kurulan yerleşme merkezleri, doğal ortam izin verdiği sürece varlığını korurken, bazı merkezler beşeri faktörlerin uygunluğu devam etse de, doğal ortamın olumsuz etkileri yüzünden tarih sahnesinden silinip gitmişlerdir. Sadece, doğal ortamın uygunluğu devam ettiği sürece varlığını koruyan yerleşmeler, sırf bu yüzden insan ile doğal ortam arasındaki “etkileşimin” en iyi göstergesi sayılabilirler (Gümüşçü, 2001, s. 22).

İnsanlar tarihin ilk dönemlerinden itibaren yaşadıkları çevreyle etkileşim içinde olmuştur. Söz konusu bu etkileşim bilindiği üzere doğanın insanı ve insanın da doğayı etkilemesi şeklinde iki yönlü olmaktadır. Bu

etkileşimin bir sonucu olarak ta insanlar yaşadıkları mekana çeşitli isimler vermişlerdir. Bunlar, o ismi kullananların dil ve ağız özelliklerine bağlı olarak değişik şekillerde söylenmiş, zaman içerisinde bir kısmı değişmiş ya da tümüyle ortadan kalkmış ve yerlerine yenileri kullanılır olmuştur (Tunçel, 2000, s. 24). Gerek yerleşmenin tarihi safahatı gerekse coğrafi muhitin eski durumu hakkında bilgi edinilebilen bir kaynak olması nedeniyle yerleşme, yer ve mevki adları oldukça önemlidir (Karaboran, 1984, s. 108; Alagöz, 1984, s. 11). Anadolu'nun fethi ve Anadolu'ya yerleşmeleriyle birlikte yer adlarında da bir takım değişiklikler olmuştur.

Türkler'in Anadolu'ya yoğun bir şekilde yerleşmeye başlamaları Malazgirt Savaşı'nı takip eden yıllarda olmuştur. İşte bu devirden itibaren artan Türk göçleri aralıklarla XIV. yüzyıla kadar devam etmiştir. Büyük çoğunluğunu Müslüman Oğuzlar'ın (Türkmenler) teşkil ettiği, fakat aralarında Kıpçaklar, Karluklar, Halaçlar ve hatta Uygurlar'ın da bulunduğu Türkler, başta Maveraünnehir olmak üzere Harezm, Horasan, Azerbaycan ve Arran bölgelerinden Anadolu'ya akın etmişlerdir (Ocak, 1991, s. 110; Şeker, 2002, s. 269-282; Şeker, 2007, s. 55).

Türklerin Anadolu'ya akını ile Anadolu'nun karakteri tamamen değişmiştir. Bu değişikli coğrafi isimlerde de kendini göstermiştir. O zamana kadar kullanılan antik Bizans isimleri çoğunlukla kullanımdan kalkmış ve bu yerlere Türkçe isimler verilmiştir (Taeschner, 2010, s. 58). Türkler Anadolu'ya geldikten sonra ad vermede şu yolu izlemişlerdir: Eğer bir ad varsa ve kendileri için uygunsu onu Türkçeleştirerek kullanmaya devam etmişlerdir. Ancak gerekiyorsa, kendi ad verme usullerine uygun biçimde ad koymuşlardır (Baykara, 1988, s. 7). Türkler Anadolu'ya daha önce uzun süre yaşadıkları Orta Asya'da edindikleri ad verme usulünü taşımışlardır (Baykara, 1984, s. 266). Eröz (1984, s. 43) tarafından bu durum şu cümlelerle ifade edilmektedir: “Milli kültür mirasımızdan anlıyoruz ki, göçebe, yarı göçebe ve yerleşik Türk topluluklar en eski çağlardan beri, arazi parçalarını adlandırıp, belirtmede, adeta bir coğrafyacı dikkati ile durmuşlardır. Dağlara, yaylalara, göllere, ırmaklara, geçitlere, küçük arazi parçalarına, köy ve kentlere, manalı isimler vermişlerdir. Osmanlıların planlı iskanlarında da, kendiliğinden meydana gelen yerleşmelerde de, bu böyle olmuştur”.

Türk fethine yakın bulunan ilk tahrir defterlerinde bazı veriler sayesinde, söz konusu yer adlarının bazı oymak veya şahıs adıyla aynileştiği görülebilmektedir. Türklerin Anadolu'da yer adları koymada, boy oymak ve şahıs adlarından yararlanma (Hamza, Mehmed Han vb.) -ayrıca bölgeden bölgeye değişiklik gösteren “Bayındır, Eymür, Alayundlu...” gibi 24 Oğuz boy adına ait yer adları da vardır-, doğal olgulardan hareket ederek yurt olarak seçtikleri yeni sahanın coğrafi görünümünü tasvir eder şekilde isimlendirme (Tepeköy, Kocadağ, Kızılkaya, Abadpınar vb.), meslek adları

(Kazancı, Kovancı vb.), dini müessese ve manevi hayat ile ilgili yer adları (Akçakilise, Manastır, Tekkeli vb.folklor ile ilgili yer adları (Gidiköy, Dörtüdeli vb.), ticari faaliyetler ile ilgili yer adları (Çarşı, Bazar, Meryamhanı vb.), hayvanlar ile ilgili yer adları (Alacaat, Turnasuyu, Balıklı vb.), bulunmaktadır. Bunların dışında Tahrir defterlerinde Antik Dönem'den veya Bizans'tan, kalan yer adlarına da rastlanmaktadır (Yediyıldız, 1984, s. 26-29). Ayrıca ahilik teşkilatı ve ahi şeyhleri de kurdukları köy, mahalle, mezraa, camii, mescid, tekke, zaviye ve çeşitli vakıf eserlerine kendi adlarını vermişlerdir.

Ahiliğin Anadolu sosyal ve ekonomik hayatında ne denli önemli bir yer tuttuğu İbn-i Batuta'nın¹ tanıklığından beri bilinmektedir (Gümüşçü vd. 2011, s. 46). Ahilik, klasik bir tarikat görünümü arz etmese de şehirlerden taşraya, köylere kadar yayılan örgütlenmesiyle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Örgütlenme biçimiyle şehir halkıyla göçebe halk arasında köprü vazifesi de gören Ahilik, Anadolu'da şehirli-göçebe dini hayatını bir ölçüde bünyesinde birleştirmeyi başarabildiği için, bu dönemdeki dini tezahürleri büyük ölçüde bünyesinde toplamıştır (Sarıkaya, 1999, s. 393). Ahilerin XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Anadolu ve Rumeli'nin bir kısmını gerçekten vatan tutmuş Türkler olduklarını Osmanlı belgelerinden anlamak mümkündür. Bunlar Anadolu şehir ve köylerinde Türkleşme ve İslamlaşmayı teşvik etmekle kalmamışlar, aynı zamanda en ücra köy ve şehirlere kadar giderek kurdukları zaviyelerle buraların iskânını ve şehirleşmesini de sağlamışlardır (Erdoğan, 2000, s. 42).

İslami-tasavvufi düşünce ile fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak ahlakla sanatın, konukseverlikle yardımseverliğin uyumlu bir sentezini sunan Ahilik teşkilatı, gerek bağlı bulunduğu prensipler ve gerekse ortaya koyduğu faaliyetler ile fertlerin eğitim, sosyal ve ekonomik durumları ile alakadar olmuş, Asya'nın muhtelif yerlerinden gelerek Anadolu'ya yerleşen Türklere, hem yerleşimlerinde ve yeni hayata adapte olmalarında ve hem de kolayca iş ve meslek edinmelerinde kendilerine yardımcı olmuş, Anadolu'nun ve yeni fethedilen yerlerin Türkleşmesinde mühim roller üstlenmiş, iç güvenliğin sağlanmasında büyük hizmetlerde bulunmuş, iş hayatında en dürüst,

1 İbn-i Batuta seyahati esnasında Anadolu'da ahiler tarafından ağırlanmış ve görmüş olduğu ilgi ve alakadan oldukça memnun kalmıştır. Bu seyahati sırasında ahi teşkilatından ve ahilikten söz ettiği merkezler; Antalya, Burdur, Gölhisar, Milas, Denizli, Milas Beçin, Konya, Aksaray, Niğde, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Tire, Manisa Balıkesir, Bursa, Geyve, Yenice, Mudurnu, Bolu, Kastamonu ve Sinop'tur, Mehmet Şeker, (2011) Türk İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-namelerin Yeri, s. 40-46). İbn-i Batuta hiç kuşkusuz bu seyahatinde belirli güzergahlara uğramıştır. Söz konusu eserinde ancak burada yer alan ahilere ve Ahilik teşkilatına yer verebilmiştir. Güzergâh dışında kalan ya da seyyah'ın uğramadığı ya da görmediği ve dolayısıyla metninde aktarmadığı Anadolu'nun diğer alanlarında Ahilik teşkilatının olduğunu kestirmek mümkündür. Zira Anadolu'nun güneyinden-kuzeyine; doğusundan-batısına kadar dolaşan ve buralarda Ahilik teşkilatı varken diğer alanlarda yok olduğunu düşünmek oldukça zordur. Hal böyle olunca daha XIV. yüzyıl başlarında Anadolu'ya yapılan Türk akınların itibaren başlayan süreç söz konusu dönemde Anadolu'nun hemen her yeri (şehirler ve kırsal alanlar) ahilerin yaygın olduğunu söylemek mümkündür.

cemiyette en edepli, siyasette en faziletli, savaşta en cesur, zaviyede ise en mütevazı olmayı gaye haline getirmeye çalışmıştır (Hülagu, 2013, s. 5).

Köylerin, kasabaların, mahallelerin kurulmasında, şehirlerin genişlemesinde önemli yerlerin olduğu açıkça ortaya çıkan ahilerin, yol, emniyet ve medeniyetimizin kuruluşunda da büyük rolleri olmuştur. Onları tanınmış tarihçilerimiz imparatorluk kurucusu olarak tavsif etmişlerdir. İmparatorluğu kurmakla kalmamışlar, tesis ettikleri ekonomik ve içtimai düzenlerle asırlar boyu yaşamasını da sağlamışlardır (Cumbur, 1986, s. 87-93).

Ahi adlı yerleşmelerin zamanla isim değiştirdikleri veya ortadan kalktıkları bilinmektedir. Örneğin; Ankara'daki Mamak'ın eski adı Ahi Mamak'tır. Günümüzdeki Etimesut'un eski adı Ahi Mes'ud'dur. Amasya'daki Yörgüç Kaya külliyesinin 1437 tarihli vakfiyesinde gelir kaynağı olarak vakfedilen yerler arasında Ahi Anuk ve Ahi Hüsam köylerinin adları geçmektedir. Ancak bugün bu köy adları yoktur (Cumbur, 1986, s. 92-93).

XVI. yüzyıl ile ilgili yapılan taramalar neticesinde günümüz Türkiye sınırları içinde kalan merkezlerde ahi adlı yerleşmelerin, Türkiye'nin hemen her bölgesinde (doğuda Adilcevaz'dan batıda Trakya'da Vize'ye; kuzeyde Samsun ve Trabzondan güneyde Antalya'ya ve Silifkeye kadar) yer aldığı görülmektedir. Özellikle batıda Kütahya Sancağı (37 yerleşme), Hüdavendigâr Sancağı'nda (22) diğerlerine nispetle daha fazla ahi adlı yerleşmenin olduğu görülmektedir. Orta Anadolu'da ise en fazla ahi adlı yerleşmenin bulunduğu yerler Ankara (12 yerleşme) ve Bozok (9 yerleşme) sancaklarıdır. Bu sahalar özellikle Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde "uç bölgeler"² olduğu hemen dikkati çekmektedir (Tablo 1; Harita 1). Anadolu'da fetihlerin ve Türkleşmenin devam etmesi ile birlikte batıya doğru kaydığı söylenebilir. Ahilerin batıya "uç" bölgelere olan hareketi M. A. Hacıgökmen tarafından şu gerekçeye bağlanır: "XIII. asrın ortalarında Anadolu'da adı Babailer isyanı olarak bilinen büyük bir isyan çıkmıştır (1240). Ahiler ve Türkmenler takibata uğramışlar, büyük çoğunluğu Ankara

2 Türkmenler daha çok "uç"larda toplanmışlardır. "uç"lar genellikle göçebe veya yarıgöçebe Türkmen aşiretlerine mahsus yaylak ve kışlakları olmakla birlikte "uç"larda birçok yerleşmeler hatta önemli noktalarda küçük sağlam müstahkem mevkiiler vardı. Sınırlarda Türkmenlerin başında "Uç beyi" denilen aşiret reisleri bulunuyordu ki bunlar hudut muhafızlığı vazifesiyle görevliydi. Şeker Mehmet, (2007) Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, s. 94-95. Anadolu Selçuklu Devleti tam bir İslam saltanatı haline geldikten sonra başlıca üç bölge "uç" oldu, ve buralara gaziler gelip yerleşti. 1) Güneyde Kliya (Çukurova)'da Küçük Ermenistan ve Kıbrıs Krallığına karşı bir emaret-i melik al-sevahil (Merkezleri Alaiye ve Antalya), 2) Kuzeyde Trabzon Rum İmparatorluğu hududunda ve Karadeniz kıyılarında kuzey ucu; bu uc doğu (merkezleri Simere, Samsun ve Bafra) ve batı (merkezleri, Kastamonu ve Sinop) olarak iki kısma ayrılabilir, 3) Kastamonu bölgesinden güneyde Makri körfezine kadar uzanan Bizans'a karşı batı ucu (başlıca merkezleri Kastamonu, Karahisar-ı Devle, Kütahya ve Denizli) (İnalçık, 2010, s. 49).

olmak üzere “uç” bölgelere göçmek zorunda kalmışlardır”(Hacıgökmen, 2005, s. 186).

Beş ve üzeri ahi adlı yerleşmenin bulunduğu merkezler Sivas, Yozgat, Ankara, Kütahya, Bursa ve Afyon'dur. Bu sıralanış Anadolu'ya doğudan giren Türk fütühatının genel eğilimini ve hareketini yansıtmaktadır. Sivas üzerinden “dar bir koridor” üzerinden Anadolu'ya giriş orta ve batı Anadolu'da ise alansal bir genişleme görülmektedir. Bu durum jeomorfolojik yapıya uygun olarak Türkleşme akının yönünü ve dolayısıyla “kolonizatör Türk dervişleri” olan ahilerin dağılımını da belirlemiş olduğu fikrini uyandırmaktadır. Nitekim Kıyı bölgeleri (Akdeniz, Karadeniz ve Ege) ve Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde ahi zaviyelerin Orta ve Batı Anadolu'ya nispetle daha az olduğu tespit edilmiştir (Yiğit, 2013, s. 966).

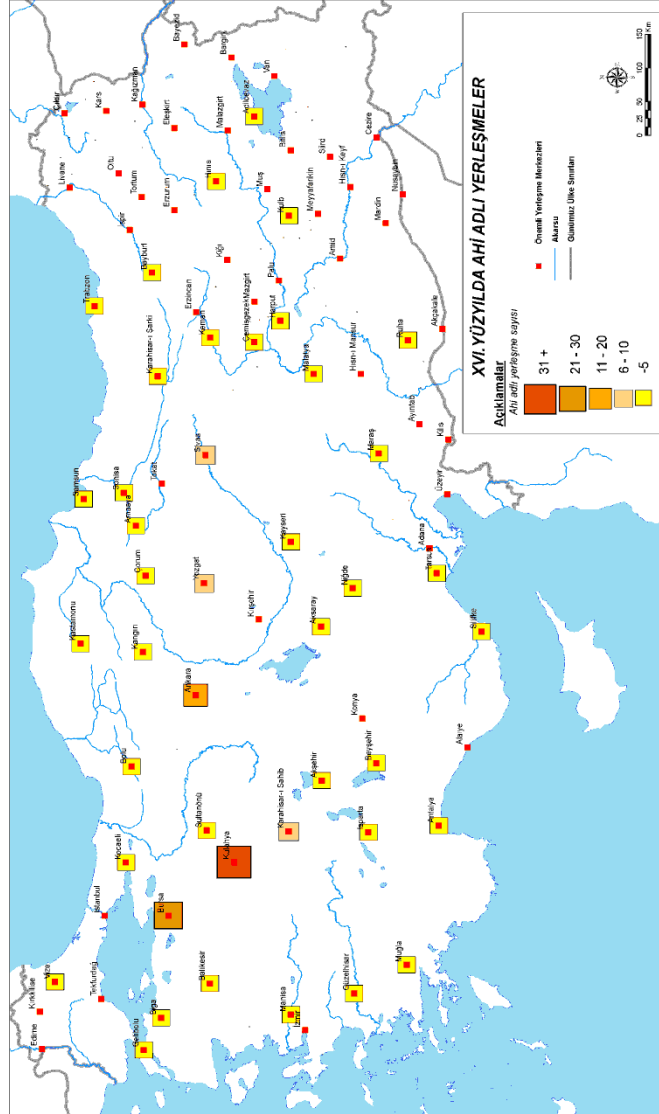
Ahilerin yoğunlaştığı sahaların (Kütahya, Hüdavendigâr, Karahisar-ı Sahip, Sivas) dikkat çeken bir özelliği de Anadolu'da ana kara ulaşım ağı güzergahında yer alan ticaret merkezi olmalarıdır. Diğer bir ifadeyle bu sahalarda bulunan merkezler tarihin hemen her döneminde ticarete bağlı olarak önemini korumuş mekanlardır. İstanbul'dan doğuya doğru devam eden (Osmanlı döneminde sağ kol, orta kol ve sol kol olarak isimlendirilen) yollar üzerinde yer alan bu sahalarda Beylikler, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde önemli ticaret merkezi olma hüviyetini koruyarak devam ettirmişlerdir. Bilindiği üzere Ahiler kırsal alanlarda ki faaliyetlerinin yanında şehirsal alanlarda da kurdukları esnaf teşkilatı ile etkin roller üstlenerek ticari öneme sahip olan ana yollar üzerindeki merkezlerde bulunmaya özen göstermişlerdir. Nitekim bu durumu C. Yakupoğlu şu cümlelerle ifade etmektedir: “Esnaf ve zanaatkarlıkla iştigal eden, üretimini devamlı artırmaya çalışan, Anadolu'nun ve İslam dünyasının mühim ticaret ve kültür merkezleriyle daimi surette irtibat halinde olmaya dikkat eden Ahiler, elbette ki öncelikli olarak nüfusu fazla, üretim ve tüketim kapasitesi yüksek kentlerde meskun bulunacaktır” (Yakupoğlu, 2009, s. 2282). Ayrıca uç bölgeler olarak nitelenen bu alanlar Anadolu'nun fethi ve batıya doğru ilerlemede Bizans ile geçiren bir sınırdı. M. Akdağ'ın ifadesiyle Türkler ile Bizanslılar arasında “çok sıkı bir ticari münasebet” vardı.³ Söz konusu duruma istinaden sınırda yapılan bu ticaretin de ahilerin “uç”larda yoğunlaşması ile ilgili bir kanaat oluşturmaktadır.

³ Bizans halkıyla Türk halkı gerek Bizans şehirlerinde gerek Anadolu'da, tabii en geniş çapta uç pazarlarında alışveriş ediyorlar ve sanayi, gıda maddeleri ticaretiyle birbirleirni tamamlıyorlardı (Akdağ, 2010, s. 34-43).

Tablo1: XVI. Yüzyılda Ahi Adlı Yerleşmelerin Dağılışı

Sancak	Köy	Çiftlik	Mezra	Mahalle	Yerleşme Toplamı	Sancak	Köy	Çiftlik	Mezra	Mahalle	Yerleşme Toplamı
Kütahya	2	26	4	5	37	Hüdavendigar	8	4	7	3	22
Karahisar- 1 sahip	1	3	4	-	8	Biga	2	-	-	1	3
Sultanönü	2	2	1	-	5	Karesi	2	-	-	-	2
Hamid	-	3	-	-	3	Saruhan	2	2	-	-	3
Ankara	5	1	-	6	12	Aydın	-	2	-	-	2
Bolu	1	-	1	1	3	Menteşe	1	1	-	1	3
Kastamonu	-	-	2	1	3	Teke	-	1	1	-	2
Kengiri	1	-	-	3	4	Maraş	2	-	2	-	4
Kocaili	1	-	-	-	1	Bozok	-	-	9	-	9
Konya	-	-	3	1	4	Paşa livası	2	-	-	1	2
Beyşehir	-	2	-	-	2	Vize	2	1	-	-	3
Akşehir	-	-	-	4	4	Çirmen	-	2	1	-	3
Aksaray	-	-	1	-	1	Harput	-	-	-	1	1
Niğde	-	-	1	2	3	Ruha	1	-	-	-	1
Kayseri	-	-	1	2	3	Hınıs	-	-	1	-	1
İç-il	3	-	-	1	4	Gelibolu	-	-	-	1	1
Amasya	4	-	-	-	4	Çemişgezek	1	-	-	-	1
Çorumlu	-	-	1	-	1	Adıyaman	-	-	-	-	1
Sivas- Tokat	4	-	2	-	6	Adilcevaz ve Ahlat	1	-	-	-	1
Sonisa- Niksar	-	-	2	2	4	Malatya	1	-	-	-	2
Karahisar- 1 Şarki	1	1	1	-	3	Ordu	-	-	-	-	-
Canik	1	-	-	-	1	Tarsus	1	-	-	-	1
Trabzon	1	-	-	-	1	Zamantu	2	-	-	-	2
Kemah	-	-	-	1	1	Genel Toplam	29	38	24	30	120
Bayburd	2	-	-	-	2						

İlker Yiğit
XVI. Yüzyıl Türkiye'sinde Ahi Adlı Yerleşmeler
Settlements Named Akhi in the XVI. Century Turkey

Harita 1. XVI. Yüzyılda Türkiye'de Ahi Adlı Yerleşmeler

Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşmasında Anadolu gazileri, Anadolu abdalları ve Anadolu bacılarının yanı sıra Anadolu ahileri de öncü rol oynamıştır. Anadolu'nun hemen her tarafında görülen ahiler çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlar ve ahiler tarafından kurulan müessese ve teşkilatlar sayesinde yerleşmeler mamur hale gelmiştir. Ahilerin faaliyetleri sayesinde Anadolu, sosyal ve kültürel anlamada da zenginleşmiş ve bu topraklarda yeni bir medeniyetin temelleri atılmıştır (Şeker, 2011, s. 37).

Anadolu'nun fütühatı ile paralel olarak Anadolu'ya gelen ve buraları yurt tutan ahiler tarafından çeşitli yerleşmelerin kuruluşu anlaşılmaktadır. Fethin ilerlemesi ve devamında "uç" bölgelerde Türkleşme ve İslamlaşmaya, neticede de Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinde mühim bir rol üstlenmişlerdir. Yalnızca şehirlerde bir esnaf teşkilatı olmaktan öte kırsal hayatın egemen olduğu mekanlarda da tekke ve zaviyelerini kurmuşlardır. Barkan (1949, s. 282) bu hususu şu cümleler ile dile getirir: "Yalnız bazı büyük şehirlerde ve burjuvalar muhitinde değil, **uç beyliklerindeki köylerde bilhassa şubeleri olan Ahi teşkilatının Anadolu'daki faaliyetlerinin (Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında)** Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasında büyük rol oynamıştır". Ayrıca bu duruma, yapılan taramalar neticesinde ortaya çıkan kırsal alanlarda ahi adlı köylerin, mezraaların ve çiftliklerin fazlalığı kanıt oluşturmaktadır. Örneğin, 37 ahi adlı yerleşmenin bulunduğu Kütahya Sancağı'nda, ahi adlı 4 mahalle (şehirde) yer alırken 26 ahi adlı çiftlik, 4 ahi adlı mezraa ve 2 ahi adlı köy yerleşmesi (kırsal alanda) mevcuttur. Benzer durumu Hüdavendigâr Sancağı'nda da görmek mümkündür. 22 ahi adlı yerleşmeden 3 mahalle (şehirde), kırsal alanda yer alan 19 ahi adlı yerleşmeden, 8'i köy, 7'si mezraa ve 4'ü çiftliktir (Tablo 1). Tüm bu örnekler ahilerin şehirlerdeki misyonlarının dışında kırsal alanda ıssız yerlerin şenlendirilip bir yerleşme mekanı olmasında adeta birer çekirdek/tohum misali yerleşme nüvelerini oluşturmadaki üstlendikleri önemli rolü göstermektedir.

Zaman içinde devam eden Türk göçleri neticesinde gelen insanların bir kısmı ahiler tarafından kurulan tekke ve zaviyelerin etrafında toplanmışlar ve söz konusu mekana yerleşmişlerdir. Zaman içinde artan nüfus ve meskenler neticesinde kırsal alanda köyler ve köylere bağlı bugün mahalle tipi kırsal yerleşmeler olarak ifade edilen mezraalar ve çiftlikler meydana gelmiştir. Anadolu'ya yeni gelen Türk boylarına mihmandarlık eden hem de onların yerleşik hayat geçmesinde ve Anadolu'ya adaptasyon sürecini kolaylaştıran (adeta bir katolizör vazifesi yerine getiren) bir teşkilat olmuştur.

Kırsal alanda köylerin kurulmasını ve o yerlerin vatanlaşmasını sağlayan ahiler aynı zamanda şehirlerde de şehre has bir takım uygulamalara devam etmişlerdir. Şehir merkezlerinde cami, mescid, vakıf ve zaviyeler kurarak kendi isimleri ile anılan mahallelerin oluşmasına katkı sağlamışlardır. Bu duruma Ankara'da Ahi, Ahi Çelebi, Ahi Hacı Murad,

Ahi Tura, Ahi Yakup, Ahikiçibey; Kütahya'da Ahi Dudu, Ahi Erbasan, Ahi İzzü'd-din, Ahi Mustafa, Ahi Yahşi; Akşehir'de Ahi Celal, Ahi Mahmud, Ahi Reis, Ahi Yadigar mahalleleri örnek olarak verilebilir. Söz konusu örnekleri artırmanın mümkün olduğu bu mahalleler ile şehirlerde Müslüman Türk nüfusun artmasına ve yerleşmesine katkı vermişlerdir. Ayrıca kurdukları esnaf teşkilatı ile şehirde Müslüman Türklerin gayri müslimlere karşı dayanışma içinde olmalarına ve rekabet edebilmelerini de sağlayan bir örgüt olmuştur. Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma döneminde başlayan bu faaliyetler neticesinde, zaman içinde ahilerin yaşadığı mekanlar "ahi" adıyla anılan mahalle, köy ve mezraa olarak XVI. yüzyıl tahrir defterlerine yansımıştır. Günümüze değin bu isimlerin bir çoğunun ulaşmadığı veya kullanımdan kalktığı görülmektedir. Ancak XVI. yüzyıl Türkiye'sindeki ahi adlı yerleşmelerin hemen hemen her bölgede özellikle "uç" bölgeler olarak ifade edilen yerlerde daha yoğun olması Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Türk yurdu haline gelmesinde ne denli etkin olduğunu yerleşme isimlerine kendi adlarını vermesinden, adeta mühürlerini vurmasından anlamak mümkündür.

2. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

- Ahiler kurmuş oldukları teşkilatları ile hem kırsal kesimde hem de şehirlerde oldukça önemli roller üstlenmişlerdir.
- Özellikle Anadolu'nun Türkleşme döneminde "uç" bölgelerde misyonlarını devam ettirmişlerdir. Bu sayede hem kırsal kesimde hem de şehir merkezlerinde kendi adları ile köy, mahalle ve mezraalar meydana getirmişlerdir. Tüm bunları XVI. yüzyıl ile ilgili yapılan taramalarda olduğu üzere Türkiye'nin hemen her köşesinde görmek mümkündür.
- Ahiler şehirlerin yanısıra özellikle kırsal alanlarda ıssız yerlerde kurmuş oldukları zaviyeler ile Anadolu kırsalında yerleşme nüvelerini/çekirdeklerini oluşturmuşlardır. Söz konusu zaviyeler etrafında zamanla nüfusun artmasıyla köyler ve mezraalar meydana gelmiştir.
- Özellikle batıda Kütahya Sancağı (37 yerleşme), Hüdavendigâr Sancağı'nda (22) diğerlerine nispetle daha fazla ahi adlı yerleşmenin olduğu görülmektedir. Orta Anadolu'da ise en fazla ahi adlı yerleşmenin bulunduğu yerler ise Ankara (12 yerleşme) ve Bozok (9 yerleşme) sancaklarıdır.
- Ahilerin yoğunlaştığı sahaların (Kütahya, Hüdavendigâr, Karahisar-ı Sahip, Sivas) dikkat çeken bir özelliği de Anadolu'da ana kara ulaşım ağı güzergahında yer alan ticaret merkezi olma hususiyetleridir. Ahi teşkilatı kırsal alanlarda ki faaliyetlerinin yanında şehirsiz alanlarda da kurdukları esnaf teşkilatı ile etkin roller üstlenerek ticari öneme sahip olan ana yollar üzerindeki merkezlerde bulunmaya özen gösterdikleri anlaşılmaktadır.

• Ahi adlı yerleşmelerin yoğunlaştığı bu sahalar özellikle Anadolu'nun Türkleşmesinde “uç” bölgeler olması dikkat çekici bir durumdur. Anadolu'nun peyder pey Türk yurdu haline gelme sürecinde batıya doğru devam eden fütühatta ahilerinde “misyoner şeyh ve dervişler olarak” batıya doğru kayarak, şehirsal ve kırsal alanda Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşması ve bir Türk yurdu haline gelmesinde önemli roller üstlendiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

a. Arşiv Kaynakları

- Anonim. (1994). *438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) II, Bolu, Kastamonu, Kangırı ve Kocaili Livaları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 20.
- Anonim. (1995). *166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Hüdavendigâr, Biga, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke ve Alaiye Livaları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 27.
- Anonim. (1999). *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-Bekr ve Arab ve Zülkadriyye Defteri II (937/1530), Şam, Gazze, Safed, Salt-Aclun, Haleb, Hama, Humus, Trablus, Ayntab, Birecik, Adana, Üzeyir, Tarsus, Sis, Maraş ve Bozok Livaları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 40.
- Anonim. (2001). *370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri I (937/1530)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 55.
- Anonim. (2002). *370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri II (937/1530)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 59.
- Anonim. (2007). *367 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Rum-ili Defteri İle 114, 390 ve 101 Numaralı İcmal Defterleri I-II (920-937/1514-1530)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 89-90.
- Anonim. (2009). *75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri (925/1519)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 105.
- Anonim. (1996). *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri I (937/1530), Konya, Beyşehir, Akşehir, Larende, Aksaray, Niğde, Kayseriyye ve İçil Livaları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 32.
- Anonim. (1997). *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri II (937/1530), Amasya, Çorumlu, Sivas, Tokat, Sonisa, Niksar, Karahisar-ı Şarki, Canik, Trabzon, Kemah, Bayburt, Malatya, Gerger-Kahta ve Divriği-*

Darende Livaları. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 36.

b. Araştırma ve İnceleme Eserler

- Açıkel, A. (2011). Osmanlı Dönemi'nde Tokat Kazasında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri. *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler Kitabı C. I* içinde (s. 1-21). Kırşehir.
- Akdağ, M. (2010). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. 1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Alagöz, C. Arif (1984). Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler. *Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri* (11-13 Eylül 1984) içinde (11-23). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Arıcı, K. (2011). Ahi Örgütlenmesi ve Sosyal Düzenin Korunmasındaki Roller. *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler Kitabı C. I* içinde (84-92). Kırşehir.
- Barkan, Ö. L. (1942). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. *Vakıflar Dergisi* (11), 279-386.
- Barkan, Ö. L. ve Meriçli, E. (1988). *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Baykara, T. (1984). Anadolu yer Adlarının Orta Asya'daki Benzerleri Üzerine Bir Kaynak. *Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri* (11-13 Eylül 1984) içinde (265-273). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No: 86.
- Bayram, M. (2011). Ahiliğin Bilimsel Temelleri. *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler Kitabı C. I*, içinde (176-184). Kırşehir.
- Bilgili, A. S. (1989). *XVI. Asırda Karahisar-ı Şarki Kazası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bostan, M. H. (2002). *XV.-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bulduk, Ü. (1993). *XVI. Asırda Kara Hisar-ı Sahib Sancağı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cumbur, M. (1986). Anadolu Şehirlerinin Kuruluşunda Ahilerin Yeri. *XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri*, içinde (87-93). Kırşehir: Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çelik, Ş. (1994). *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, H. ve Gümüşçü, O. (2002). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çubuk Kazası*, Ankara: Çubuk Belediyesi Yayınları.
- Doğru, H. (1997). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Doğru, H. (2005). *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*. Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları.

- Emecen, F. (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Erdoğan, M. A. (2006). *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Ergenç, Ö. (2006). *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eroz, M. (1984). Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları. *Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri* (11-13 Eylül 1984) içinde (43-53). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Göğebakan, G. (2002). *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560)*. Malatya: Malatya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Gökbilgin, M. T. (1952). *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Göyünç, N. (1991). *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gümüşçü, O. (2001). *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gümüşçü, O., Kılıç, Y., Çınar, H., ve Uğur, A. (2011). *Açıklamalı Türkiye Tarih Atlası Projesi*. Ankara: TÜBİTAK.
- Güneş, A. (1994). *Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyıl Başlarından XVII. Yüzyıl Başlarına Kadar Kocaeli Sancağı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacıgökmen, M. A. (2005). Ankara Ahilerinin Ticari Faaliyetleri ve Bacıyan-i Rum Hakkında Bir Araştırma. *OTAM Dergisi*, (18), 185-211.
- Halaçoğlu, Y. (1979). Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarisında Sis/Kozan Sancağı. *İÜ. Tarih Dergisi*, (32), 819-892.
- Hülagu, M. M. 2013. Ahi Evran ve Ahilik. s. 1-5, 11 Temmuz 2017, http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302110400_0.pdf.
- İnalçık, H. (2010). *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*. İstanbul: Timaş Yayınları,
- İnbaşı, M. (1992). *XVI. Yüzyıl Başlarında Kayseri*. Kayseri: İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- İnbaşı, M. (2008). *Osmanlı İdaresinde Tortum Sancağı (1549-1650)*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- İzbrak, R. (1975). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Mektupla Öğretim Merkezi Yayınları No: 15.
- Karaboran, H. (1984). Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma. *Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri* (11-13 Eylül 1984) içinde (97-145). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Kayaoğlu, İ. (1991). Mevlana'nın Çağdaş Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (1), 148-155.
- Kazıcı, Z. (1988). Ahilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (1, 540-541). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kılıç, O. (1999). *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat (1534-1605)*. Ankara: TAMGA Yayıncılık.
- Kılıç, O. (1997). *XVI. ve XVI. Yüzyıllarda Van (1548-1648)*. Van: Van Belediyesi Yayınları.

- Kolbaşı, A. (2005). Türk Kültür Turizmi Açısından Ahilik. *Gazi Üniversitesi Ahilik Araştırmaları Dergisi (AHAD)* 1(2), 58-67.
- Mete, Z. (2004). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Miroğlu, İ. (1975). *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*. İstanbul: Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları.
- Miroğlu, İ. (1990). *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1991). Anadolu/Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (3, 110). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öz, M. (1999). *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik (Samsun) Sancağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk, N. (2002). Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 43-56.
- Sarıkaya, M. S. (1999). Osmanlı Devletinin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahilik Açısından Bir Bakış Denemesi. G. Eren (Ed.), *Osmanlı C. 4* içinde (393-401). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Solak, İ. (2002). *XVI. Yüzyılda Zamantu Kazası'nun Sosyal ve İktisadi Yapısı*. Konya: Tablet Yayınları.
- Solak, İ. (2004). *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şahin, İ. (1988). Ahi Evran. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1, 529-530). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şanal, M. ve Güçlü, M. (2007). Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 379-390.
- Şeker, M. (2002). Anadolu'nun Türk Vatanı Haline Gelmesi, *Türkler C. 6* içinde (269-282). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Şeker, M. (2011). *Türk İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-namelerin Yeri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Şeker, M. (2007). Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Şimşirgil, A. (1990). *Osmanlı Taşra Teşkilatında Tokat (1455-1574)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taeschner, F. (2010). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, (N. Epeçeli, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Tanoğlu, A. (1966). *Nüfus ve Yerleşme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183.
- Tosunoğlu, A. (1984). *Tahrir Defterine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunçel, H. (2000). Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 23-34.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2009). *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Ünal, M. A. (1989). *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Ünal, M. A. (1999). *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, M. A. (2008). *XV-XVII. Yüzyılda Sinop Kazası*. Isparta: Fakülte Yayınları.
- Yakupoğlu, C. (2009). Germiyanogulları Muhitinde Ahiler ve Ahi Zaviyeleri. *Turkish Studies* 4(3) 2264-2285.
- Yediyıldız, B. (1984). Türkiye’de Yer-Adı Verme Usulleri. *Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri* (11-13 Eylül 1984) içinde (25-41). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Yediyıldız, B. (1985). *Ordu Kazasının Sosyal Tarihi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaz, A. (1990). *16. Yüzyılda Birecik Sancağı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, F. (1995). *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yiğit, A. (1998). *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yiğit, İ. 2013. XVI. Yüzyıl Türkiye’sinde Ahi Adlı Zaviyelerin Dağılışı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (Volume 8/5 Spring 2013) s. 959-973.
- Yörük, D. (2005). *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*. Konya: Tablet Kitabevi.